

Αλληλεγγύη της άρνησης και της διαφοράς

Posted on [December 27, 2015](#)

Στις μέρες μας η έννοια της «αλληλεγγύης» έχει διαδοθεί επικίνδυνα. Υπάρχει η αλληλεγγύη στους έλληνες, η αλληλεγγύη «είμαστε όλοι Γάλλοι», η αλληλεγγύη που προωθεί το κράτος για τους πρόσφυγες στην εποχή της αριστερής κυβέρνησης, η κάρτα αλληλεγγύης του υπουργείου και η γνωστή μας ταξική αλληλεγγύη. Αυτό το κείμενο είναι σε συνέχεια [προηγούμενης](#) αναφοράς: «*Ας είμαστε σε εγρήγορση για αυτή την κίνηση του κράτους και για τον αυτοκαθορισμό και την εκλέπτυνση της έννοιας της αλληλεγγύης*».

Η αλληλεγγύη, όπως αναφέρεται στα παραπάνω παραδείγματα είναι μια αλληλεγγύη που βασίζεται στην ταύτιση. Που θεμελιώνεται και κινητοποιείται συναισθηματικά και πολιτικά στη βάση του «είμαστε όλοι κάτι». Το πολύ γνωστό σε εμάς «είμαστε όλοι μετανάστες». Η αλληλεγγύη σημαίνει η βοήθεια, η στήριξη, η εγγύηση στον άλλον. Και έχει ιστορικά αναπτυχθεί μεταξύ ανθρώπων με κοινά συμφέροντα.

Μηχανική και Οργανική Αλληλεγγύη

Έχει ενδιαφέρον να δούμε την διάκριση που κάνει ο Durkheim ανάμεσα σε «μηχανική» και «οργανική» αλληλεγγύη στο βιβλίο του «Κοινωνικός Καταμερισμός της Εργασίας» (1983) – άσχετα με τη θεώρηση του για τον κοινωνικό καταμερισμό. Η μηχανική αλληλεγγύη, κατά τον Durkheim, είναι η αλληλεγγύη που αναπτύσσεται σε κοινωνίες με χαμηλό επίπεδο καταμερισμού εργασίας (πχ αρχαϊκές ή ένα απομακρυσμένο ορεινό χωριό της ελληνικής επαρχίας πριν από 60-80 χρόνια) και βασίζεται σε κοινωνικές και πολιτιστικές ομοιότητες. Σε αυτές αναπτύσσεται ένα σύνολο πεποιθήσεων και μια ενιαία συλλογική συνείδηση, όπου το άτομο δεν είναι αυτό που ξέρουμε σήμερα. Η οργανική αλληλεγγύη αναπτύσσεται σε αυτό που λέμε καπιταλιστικές κοινωνίες, όπου το επίπεδο του καταμερισμού της εργασίας είναι σαφώς υψηλότερο, εμφανίζεται το άτομο ως κοινωνική κατηγορία το οποίο ανεξαρτητοποιείται από τα άλλα άτομα και οι διαφοροποιήσεις από τη συλλογική συνείδηση δεν είναι απλές εξαιρέσεις. Αυτή η αλληλεγγύη εκφράζεται μεταξύ ανθρώπων που βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση.

Ας πάμε τώρα πέρα από αυτό που θα υποστήριζε ο Durkheim και ας παραποιήσουμε¹ λίγο τις έννοιες αυτές για τους δικούς μας σκοπούς. Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αλληλεγγύη στη βάση του έθνους είναι μια ρομαντική επίκληση στο αίσθημα και τη συλλογική συνείδηση που ανέπτυξε μια κοινωνία στο παρελθόν (σε κοινότητες ας πούμε). Ενός είδους μηχανική αλληλεγγύη. Και ας πούμε ότι η οργανική αλληλεγγύη είναι αυτή που μας είναι γνωστή ως ταξική αλληλεγγύη. Η αλληλεγγύη που σχετίζεται με τον καταμερισμό της εργασίας, τα συμφέροντα των ατόμων που εκπορεύονται από τη θέση τους μέσα στην παραγωγή και στην αλληλεξάρτηση μεταξύ των ανθρώπων που διευρύνεται και ξεφεύγει από τα όρια μιας μικρής κοινότητας (η λειτουργία ενός εργοστασίου στην Κίνα εξαρτάται από την εργασία σε αυτό, από την εργασία ενός προγραμματιστή στην Ελλάδα και από τις τράπεζες στα νησιά Κέουμαν).

Βλέπουμε πως το κράτος κάνει συνέχεια επίκληση στην μηχανική αλληλεγγύη ενώ οι κοινωνικές συνθήκες (ο καταμερισμός και η οργάνωση της εργασίας) επιβάλλουν την οργανική. Τα αφεντικά την ασκούν πολύ καλά και τα κομμουνιστικά κινήματα από τον 19ο αιώνα την έχουν τοποθετήσει στην πρώτη γραμμή του αγώνα. Το κράτος το κάνει αυτό στην προσπάθεια του να αυτό-παρουσιαστεί ως ουδέτερο και ως εκφραστής μιας φαντασιακής κοινότητας στο σύνολό της (είτε ρομαντικού, είτε πολιτικού εθνικισμού, είτε κάποιας άλλης κοινότητας πολιτών). Από τη μεριά μας, επικαλούμαστε την οργανική αλληλεγγύη (χωρίς πολύ πετυχημένα αποτελέσματα) όπως κάνουν και τα αφεντικά (με εξαιρετικά αποτελέσματα). Φυσικά επειδή τα πράγματα είναι πολύ πιο περίπλοκα από μια σχέση αφεντικών και εργατών και η αλληλεγγύη εκφράζεται με εξίσου περίπλοκους και αντιφατικούς τρόπους. Ας πούμε υπάρχει η τάξη των managers, υπάρχουν καλοπληρωμένοι εργαζόμενοι στον τομέα του σχεδιασμού και της οργάνωσης της εργασίας και κακοπληρωμένοι εργαζόμενοι στο πάτο της παραγωγικής διαδικασίας.

Η επίκληση της αλληλεγγύης στη βάση μιας φαντασιακής κοινότητας είναι πάντοτε ιδεολογική. Από την άλλη η οργανική – ταξική αλληλεγγύη είναι εξαιρετικά σύνθετη και εμπεριέχει και αυτή μια ιδεολογική προκείμενη όταν προϋποθέτει ταξική ομοιογένεια. Ας πούμε οι έλληνες υπήκοοι με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορούν να ασκήσουν πραγματικά μια αλληλεγγύη στη βάση της ταξικής ομοιότητας με τους μετανάστες από τη Σενεγάλη; Και εννοούμε έμπρακτη αλληλεγγύη στη βάση των κοινών αναγκών. Δύσκολο. Έτσι υπάρχει κρυμμένο και ένα ιδεολογικό στοιχείο ακόμα και στους αγώνες που βασίζονται στην ταξική αλληλεγγύη. Μια φαντασιακή ταξική κοινότητα. Σε αυτό το σημείο θα μπορούσε να ανοίξει μια συζήτηση για τις ταξικές ενδοκινηματικές διαφορές και σε ποιο βαθμό αυτές συγκροτούν τις μορφές και τις πρακτικές αλληλεγγύης.

Ένα μόνο σημείωμα για το θέμα αυτό. Όταν για παράδειγμα αναπτύσσεται η αλληλεγγύη στη Sanaa Taleb πόσο πραγματικά στο πλάι της βρισκόμαστε όταν δεν απειλούμαστε με απέλαση όταν δεν έχουμε δουλειά, όταν δεν είμαστε μετανάστριες. Η αλήθεια είναι πως δεν βρισκόμαστε και πολύ. Και αυτός είναι ένας από τους λόγους που εξηγεί την αλληλεγγύη για παράδειγμα στον Ρωμανό. Ο Ρωμανός βρίσκεται πολύ πιο κοντά σε ένα μεγάλο κομμάτι του κινηματικού χώρου, μπορεί να δημιουργήσει ταύτιση από ανθρωπολογικής, πολιτισμικής, έμφυλης, ταξικής και πολιτικής ομοιότητας. Πολλοί μοιάζουν με αυτό το προφίλ, πολλοί θα μπορούσαν να είναι στη θέση του. Στη θέση της Taleb όμως όχι. Ούτε καν όταν μιλάμε για το έμφυλο και μόνο.

Έτσι βλέπουμε ότι ιστορικά, δηλαδή εκεί έξω, αναπτύσσεται μια τέτοιας μορφής αλληλεγγύης στη βάση της ομοιότητας. Όσο λιγότερο ιδεολογικοποιημένη είναι αυτή η ομοιότητα, άρα περισσότερο πραγματική, υπαρκτή και βιωμένη τόσο πιο πετυχημένη η αλληλεγγύη και ο αγώνας. Όταν συμβαίνει το αντίστροφο έχουμε αποτυχίες και αγώνες χωρίς συνέχεια και συνέπεια. Ίσως να είναι και λίγο αγώνες πολυτελείας που προέρχονται από μια προνομιακή θέση (και ίσως και από κάποιες ενοχές για τα δοθέντα αυτά προνόμια). Αφού όλα αυτά συμβαίνουν εκεί έξω τι πρέπει να κάνουμε. Να κάνουμε αλληλεγγύη μόνο όταν έχουμε πραγματικά τις ίδιες ανάγκες και βρισκόμαστε στην ίδια ταξική θέση; Μάλλον όχι, αλλά ακόμα και «ναι» να λέγαμε δεν θα είχε νόημα, θα ήταν απλά μια ευχή. Ας εξετάσουμε μια διαφορετική μορφή αλληλεγγύης. Μια αλληλεγγύη στη βάση της άρνησης και της διαφοράς. Και ας προσπαθήσουμε να την προσθέσουμε στις πρακτικές μας.

Άρνηση και διαφορά

Ας ξεκαθαρίσουμε πως οι σχέσεις εξουσίας και εκμετάλλευσης δεν εκπορεύονται από μια πηγή του κακού αλλά είναι ακριβώς αυτό που λέμε. ΣΧΕΣΕΙΣ. Δεν είναι ο κακός καπιταλιστής η σχέση κεφάλαιο. Είναι η σχέση καπιταλιστή-εργάτη-τεχνικών-μέσων παραγωγής κτλ κτλ. Δεν είναι ο κακός άντρας η σχέση πατριαρχία. Είναι η σχέση άντρα-γυναίκας-παιδιών και κατασκευής του «άντρα» και της «γυναίκας» κτλ κτλ. Αυτές, λοιπόν, οι σχέσεις εξουσίας και εκμετάλλευσης παράγονται, αναπαράγονται και επεκτείνονται με συγκεκριμένους τρόπους. Αυτές ακριβώς οι σχέσεις, όμως, υπάγονται και σε διαδικασίες άρνησής των και προσπάθειας να καταστραφούν, να μετασχηματιστούν. Και συμβαίνει αυτό επειδή είναι οι άνθρωποι και η ζωντάνια τους που της πραγματοποιεί και αυτή η ζωντάνια² μπορεί να τις αλλάξει. Και ζωντάνια σημαίνει πάντοτε διαφορά. Δηλαδή, δεν υπάρχει ένας τρόπος με τον οποίο θα έπρεπε να πραγματώνεται/αρνείται/μετασχηματίζεται μια σχέση. Υπάρχουν ζωντανοί και γι' αυτό διαφορετικοί.

Σε αυτό το πλαίσιο βλέπουμε συνεχώς μέσα στην ιστορία, στην βιωμένη μας καθημερινότητα και στους αγώνες μας να αρνούνται οι άνθρωποι να αναπαράγουν αυτές τις σχέσεις. Έτσι μια αλληλεγγύη της άρνησης και της διαφοράς βασίζεται στην πρακτική αυτών των αρνήσεων χωρίς να αναζητά μια σχέση ταύτισης και ομοιότητας. Είμαστε αλληλέγγυοι σε κάποιες επειδή αρνούνται (με τον δικό τους τρόπο) τις σχέσεις εξουσίας. Και οι σχέσεις εξουσίας συνεχώς προσπαθούν να εξολοθρεύσουν τη διαφορά με την έννοια ότι προσπαθούν πάντα να νεκρώσουν το ζωντανό (όχι τη διαφορά με μια φιλελεύθερη έννοια της διαφορετικότητας).

Όταν για παράδειγμα κάνουμε αλληλεγγύη στους μετανάστες ψάχνουμε να βρούμε πως φέρονται για παράδειγμα μέσα στις οικογένειές τους, οι άντρες στις γυναίκες και στα παιδιά, δεδομένου ότι ακραίες

μορφές πατριαρχίας υπάρχουν στις χώρες τους. Το κάνουμε αυτό δίνοντας λ.χ. ένα 50% αλληλεγγύης (όσο και το ποσοστό ομοιότητας) και όσο περισσότερο μοιάζουμε τόσο περισσότερη η αλληλεγγύη. Αυτή είναι μια δυσκολία που εμφανίζεται πολύ συχνά. Η αλληλεγγύη της άρνησης δεν έχει τέτοια προβλήματα. Δεν «κάνεις» αλληλεγγύη στους μετανάστες με τρόπο θετικό, δηλαδή, γι' αυτό που είναι. Κάνεις γι' αυτό που προσπαθούν να αρνηθούν, δηλαδή γι' αυτό που δεν είναι. Για τη σχέση εξουσίας/εκμετάλλευσης από την οποία προσπαθούν να απαλλαγούν με το δικό τους τρόπο (διαφορά). Και σε αυτή την αρνητικότητα αρχίζει και τελειώνει αυτή η αλληλεγγύη. Τα υπόλοιπα είναι άλλη συζήτηση και άλλο θέμα που αντιμετωπίζεται αλλιώς. Δεν έχουμε ανασχεση της αλληλεγγύης επειδή μοιάζουμε λίγο ή επειδή δε μοιραζόμαστε κοινές αξίες και ανάγκες. Η αλληλεγγύη είναι εκεί για να αποδομήσει/καταστρέψει την σχέση εξουσίας/εκμετάλλευσης, για να διεξάγει έναν αγώνα και όχι να χτίσει θετικότητες. Οι θετικότητες, η αλληλεγγύη με τέτοιο τρόπο είναι η μηχανική-κοινοτιστική και η οργανική-ταξική. Αλλά αυτές έχουν ένα όριο. Το όριο της ομοιότητας. Το οποίο όσο λιγότερο βασίζεται στις κοινές ανάγκες, κοινή ταξική θέση τόσο πιο επικίνδυνη γίνεται. Ειδικά όσο ιδεολογικοποιείται. Και η οποία ταιριάζει γάντι και για πολύ διαφορετικούς αγώνες από τους δικούς μας. Όπως των αφεντικών ή των κάθε είδους ορθόδοξων ομοϊδεατών.

Η αλληλεγγύη της άρνησης και της διαφοράς βασίζεται πάντα σε αυτό που δεν μπορεί να χωρέσει σε καμιά ταυτότητα από τη μια μεριά και από την άλλη αυτό που προσπαθεί να ξεπεράσει τις υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας. Απ' το προηγούμενο κείμενο : *«Η αλληλεγγύη δεν είναι μια εγγύτητα στη βάση της ομοιότητας αλλά στη βάση της διαφοράς. Είναι η εγγύτητα με τον Άλλον, τον ξένο, τον άγνωστο που δεν μπορείς να ταυτοποιήσεις»*³.

¹ Λέμε να παραποιήσουμε γιατί ο Durkheim θεωρούσε τους ταξικούς αγώνες ως κάτι μη φυσιολογικό που διαταράσσει την κοινωνική αρμονία ή κάτι τέτοιο τέλος πάντων. Και επίσης τα αίτια του καταμερισμού της εργασίας γι' αυτόν είχαν να κάνουν περισσότερο με αύξηση του πληθυσμού, μεγάλωμα των πόλεων, γεωγραφική/δημογραφική επέκταση και άλλες τέτοιες χαζομάρες.

² Υπό αυτή την οπτική πρέπει να ειπωθεί και η σχέση μας με τις τεχνολογίες, δηλαδή, την μορφή της νεκρής εργασίας. Ως νεκρό πράγμα η τεχνολογία είναι πολύ πιο δύσκολο να μετασηματιστεί ως σχέση. Η τεχνολογία ως σχέση είναι μια σχέση μεταξύ ανθρώπων απλά πολύ πιο συμπαγής και σφιχτοδεμένη.

³ Εδώ πρέπει να κάνουμε ένα σχόλιο για το γλωσσικό του ζητήματος. Η αλληλεγγύη στα ελληνικά είναι μια στήριξη, εγγύηση, εγγύτητα, βοήθεια στον Άλλον. Η αλληλεγγύη στα αγγλικά (solidarity) έχει τη ρίζα της στο solid που είναι πιο κοντά στο συμπαγές, ομοιογενές. Έτσι το solidarity εκφράζει αυτές τις δυο μορφές αλληλεγγύης που βασίζονται στην ομοιότητα που αναπτύχθηκαν στις κοινωνίες από τις οποίες πηγάζει και η λέξη. Η αλληλεγγύη στο εδώ βαλκανικό πλαίσιο είναι πιο κοντά και σε άλλα παραδείγματα ίσως όπως η φιλοξενία των άγνωστων ταξιδιωτών και άλλες τέτοιες μορφές αλληλεγγύης.